

obliki, se naša v številnih pogledih izjemna zgodovinarica medicine na daleč izogiba. Problem je bil preresen in za vrsto otrok, tudi dojenčkov, ki o spolnosti še niso imeli pojma, pretragičen, da bi si lahko kaj takega privoščila. Bralce bo še posebno pritegnil njen dodatek k knjigi, kjer biografsko obravnava zdravnike Antona Jevnikarja, Johanna Petra Franka, Juliusa Zemea, Raimunda Melzerja in Karla Bernharda Kogla. Izjemno pomembno vlogo je v boju proti tej bolezni imel dr. Andrej Mozetič. Temu je že pred tem posvetila celo poglavje in tudi integralno v prevodu objavila eno njegovih poročil o razmerah v postojnski bolnici. Z avtorico se moramo strinjati, da naši oziroma takratni avstrijski zdravniki in avstrijska oblast nasploh le niso bili toliko odtujeni od ljudstva, kot smo to lahko v nedavni preteklosti mnogokrat brali. Nenazadnje nas ravno razlika v trajanju škrljevske bolezni pri nas, praktično je prenehala v drugi tretjini 19. stoletja, in v "bratskem" sosedstvu, kulturno in civilizacijsko ločuje od Balkana.

Zaradi dolgoletnega obstoja endemičnega sifilisa na Balkanu in njegove današnje aktualnosti v nerazvitem svetu, zlasti Afriki, ima znanstvena monografija tudi obsežna povzetka v hrvaškem in angleškem jeziku.

Če na koncu tvegamo oceno knjige, moramo uvodoma zapisati, da smo nanjo že dolgo čakali. Želeli bi, da bi se na podoben način lotila še koler, ki so kosile v 19. stoletju in še nekaterih drugih epidemij. Podobna monografija bi bila potrebna tudi o »španski« gripi v dvajsetih letih 20. stoletja, da o starejših obdobjih niti ne govorimo. Zgodovinarjem je avtorica »nalila čistega vina« o bolezni, katere problematiko smo le površinsko dojemali. Izjemno pomembne so tudi njene strokovne ocene takratnega zdravstva in zdravnikov. Tega zgodovinarji s svojim splošnim znanjem nismo sposobni. Knjiga je pisana na podlagi virov in avtorici zgodovinarji tudi v tem pogledu nimamo kaj očitati. Nekatere težave bi ji lahko pomagalo razrešiti sodelovanje s praktičnim zgodovinarjem, ki bi na primer preko franciscejskega katastra moral točno locirati postojnsko bolnišnico. Mogoče bi bile namesto Valvasorjevih ilustracij primernejše sodobnejše, ki so približno prav iz časa, ki ga obravnava avtorica. Edina »resna« pripomba izjemno lepo opremljeni knjigi pa bi se lahko nanašala na medicinsko strokovno terminologijo. Čeprav je med zgodovinarji nekaj »aliranih« medicincev, od nas vseeno ni pričakovati, da bi vedeli, kaj so maculae, noduli, vesiculae ... Zgodovina medicine mora v takih primerih, če želi biti tudi del splošne zgodovine, prepričani smo, da je to eden izmed ciljev dela dr. Zvonke Zupanič Slavec, stopiti z visokega strokovnega piedestala in se približati tistim, ki jih je strah že belih zdravniških oblačil, da o njihovem strokovnem delu in zlasti njihovih delovnih prostorih niti ne govorimo.

Stane Granda

Milko Mikola, **Zaplembe premoženja v Sloveniji 1943–1952**. Celje : Zgodovinski arhiv Celje, 1999. 304 strani. (Študije ; 3).

Precejšen del slovenske javnosti je s slovenskim zgodovinopisjem dokaj nezadovoljen. Poleg »vetologov« so najbolj glasni tisti, ki bi radi slišali še drugo, običajno zamolčano plat NOB in povojnega časa. Resnici na ljubo je treba povedati, da je, ne samo po zaslugi zgodovinarjev, že veliko napisanega in da marsikaj ljudje ne poznajo. S tem ne želimo zavreči kritik, ki so, če so utemeljene, koristne, ugotoviti pa je treba, da zgodovinopisje nima ne sposobnosti ne namena, da bi vse zadovoljilo.

Problematika, ki se je v svoji monografiji loteva celjski arhivist dr. Milko Mikola ni nova, saj obstaja o tem vprašanju že sorodna monografija Jožeta Prinčiča, Nacionalizacija na ozemlju LR Slovenije 1945 – 1963 (Dolenjska založba, Novo mesto 1994). Primerjava naslovov sama na sebi pove, da gre pri obeh monografijah za nekatere podobnosti, dejansko pa sta knjigi po svojem bistvu in zlasti pristopu različni.

Milko Mikola ni karierni zgodovinar, besedna zveza je verjetno malce nenavadna, ampak iskalec resnice. To je za ljudi, ki pristajajo na več resnic, težje razumljivo. Problema se ni lotil zgolj kot zgodovinskega, ampak je v njegovem raziskovanju ves čas čutil tudi človeško prizadetost. Ta je še posebno izrazita, ko ugotavlja razkorak med deklariranim in dejanskim. Zadevo bomo najboljše pojasnili, če citiramo enega izmed takih primerov. »Herbert, Walter, Marianne in Malvina Woschnagg so bili lastniki podjetja Woschnagg in sinovi d. d., ki je predstavljala največje podjetje za proizvodnjo usnja v

predvojni Jugoslaviji, razen tega je bilo v njihovi lasti še večje zemljiško posestvo, več gradov in vil. Čeprav so narodnoosvobodilno borbo ne samo materialno podpirali, ampak sta dva izmed njih odšla celo k partizanom, jim je okrajna zaplemna komisija Šoštanj izrekla zaplembo vsega premoženja, razen tega pa so bili obsojeni še pred vojaškim sodiščem. Woschnaggi so se kot Nemci sicer leta 1940 včlanili v kulturbund, vendar so kmalu po nemški okupaciji stopili v stik z Osvobodilno fronto in se nato vsi aktivno vključili v narodnoosvobodilno gibanje. Herbert in Walter sta partizanom poleg denarja dajala tudi orožje. V svoji tovarni sta ščitila delavce in nameščence ter v več primerih zanje uspešno intervenirala pri gestapu. Proizvodnje v svoji tovarni namerno nista preveč forsirala, pred nemško okupacijsko oblastjo sta tudi skrila večje količine usnja, bencina in drugih surovin, ki sta jih takoj po koncu vojne izročila novi oblasti.« ...

»Herbert in Walter Woschnagg sta zaradi svojega sodelovanja z narodnoosvobodilnim gibanjem bila v nevarnosti, da ju gestapo aretira. Walter se je pred aretacijo zatekel na Dunaj, od tod pa pobegnil k svoji ženi v Švico: Herbert Woschnagg in njegova žena Malvina ter njuni otroci so se novembra 1944 pred aretacijo umaknili na osvobojeno ozemlje v Zgornjo Savinjsko dolino in vstopili v partizansko vojsko. Vse Woschnaggovo premoženje so okupacijske oblasti zaplenile. Ob nemški ofenzivi decembra istega leta so bili vsi zajeti. Herberta so poslali v koncentracijsko taborišče Dachau, njegovo ženo Malvino pa v mariborske zapore, kjer so jo 14. aprila 1945 po hudem mučenju ustrelili.« Po končani vojni niso bili izvzeti iz zaplembe. »Razen tega, da jim je bilo zaplenjeno vse premoženje, so bili Herbert, Walter in Marianne Woschnagg še celo obsojeni pred vojaškim sodiščem, nato pa tudi izgnani iz Jugoslavije.« (Str. 68 – 69). Podobnih pretresljivih primerov, na primer Iva in Terezije Čater iz Bukovžlaka pri Teharjah, navaja avtor še nekaj.

Monografija Milka Mikole ima nekaj odlik, ki bi jih veljalo posnemati. Temeljno, to je izpostavljanje morale, za nekatere njegove sodobnike je ta nekaj »zdrizastega«, predvsem pa neprimerne za znanost, smo že omenili. Druga bi bila arhivska podlaga dela. Avtorjeve trditve so vse podprte z arhivskimi dokumenti, mnogi so v knjigi reproducirani. Številni negativneži so v knjigi imenovani z imenom in priimkom. Prav zato avtorjevo moraliziranje ni prazno, ni samo sebi namen, ampak iskreno. Krivice, ki so jih mnogi doživeli, dejansko prizadenejo človeka, ki je moralno in socialno občutljiv. Kdor postavlja politično prepričanje pred moralo, s knjigo ne bo zadovoljen. Mikola ni napisal omenjene knjige, ker bi bil osebno ali preko prednikov kakorkoli prizadet, ampak zato, ker ga boli krivica kot taka. Tretja odlika njegove knjige je izjemen posluh za pravno problematiko, ki je slovenskim zgodovinarjem, velika izjema so medievisti, dokaj tuja. Mnogim je bližja politična in revolucionarna logika, kot pa pravna. Osebno vidim prav v tem eno največjih strokovnih hib naše stroke. Zaenkrat še ne znam povsem zadovoljivo odgovoriti na vprašanje, ali je to posledica polpretekle dobe ali šole. Trenutno se bolj nagibam k drugi možnosti in jo razlagam z nujnostjo »obrambnih nalog« slovenskega zgodovinarstva pred nadležnimi tujci, nacionalnimi renegati in izdajalci ter drugimi »protinarodnimi« elementi. Spomnimo se samo, da še danes niso sposobni argumentirano razpravljati o »ječi narodov«, »Jugoslaviji kot nujnosti ali zmoti«...

Vse našteje odlike Mikoline knjige so vidne že iz same njene strukture. Je izjemno berljiva in mestoma kar razburljiva. Tega ne zmanjšujejo že omenjene reprodukcije dokumentov kot tudi nekatere tabele. Širša slovenska javnost pozna predvsem primer nesrečnih celjskih trgovcev Dobovičnika in Pšeničnika, ki sta morala biti ustreljena zaradi zastraševanja drugih trgovcev. Avtor navaja celo partijski sestanek, na katerem so pripravili akcijo proti njima. Mogoče je še hujši primer celjskega podjetnika Alojza Urabiča, ki so ga »izvensodno usmrtili« namesto, da bi ga izpustili iz teharskega taborišča.

Avtor knjige Zaplembe premoženja v Sloveniji 1943 – 1952 ni nežen v izbiri besed, ko je treba podati moralne sodbe. Njegov jezik ni politični, ampak stvaren. Trditve, ki jih je zapisal v uvodu o nacističnih in komunističnih zaplembah: »Obojim zaplembam je bilo skupno to, da so bile naperjene predvsem proti najpomembnejšim nosilcem gospodarskega življenja. Žrtve zaplemb tako nacističnega kot komunističnega režima so bili predvsem industrijski podjetniki, trgovci, obrtniki in kmetje. Razlika med obojimi zaplembami je bila le v cilju, ki so ga nacisti in komunisti z njim hoteli doseči. Medtem, ko so nacisti z zaplembami premoženja hoteli predvsem oslabilo gospodarsko moč slovenskega naroda in s tem ustvariti pogoje za njegovo hitrejšo uničenje, pa so komunisti z zaplembami hoteli uničiti zasebni in ustvariti državni oziroma družbeni gospodarski sektor. Nacistične zaplembe so zato temeljile predvsem na narodni, komunistične pa na razredni osnovi,« je v nadaljevanju nedvomno dokazal.

Tistim, ki v NOB in prvih letih po II. svetovni vojni ne želijo videti revolucionarnega nasilja, ki se tudi kriminalu ni izognilo, bo knjiga neprijetna. Že nekajletna politična klima v samostojni Sloveniji takim delom ni naklonjena in to je imel avtor že priliko občutiti. Pri tem nimamo v mislih zadnje kadrovske spremembe v tamkajšnjem arhivu, ampak dogodke pred tem.

Celjski Pokrajinski arhiv je s serijo Študije in nekaterimi drugimi publikacijami dokazal, da imajo v Ljubljani izpostavljeni celjski zgodovinarji v domačem kraju močno in kvalitetno zaledje. Celje po številu kvalitetnih zgodovinarjev med slovenskimi mesti nedvomno vodi. O celjski zgodovinski šoli verjetno ne bo mogoče nikoli govoriti, o celjskih zgodovinarjih pač. Med njimi nedvomno s svojimi knjigami že sedaj zavzema odlično mesto tudi Milko Mikola.

Stane Granda

Problemi Sjevernog Jadrana. Svezak 7. Zagreb, Rijeka : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci i Područna jedinica u Puli, 2000. 204 strani.

Menim da je prav, če se tudi po osamosvojitvi še naprej seznanjamo z zgodovinskimi publikacijami iz našega sosedstva, še posebej če se vsaj indirektno nanašajo tudi na naše ozemlje. Tako je tudi s tematsko publikacijo z gornjim naslovom, ki pa očitno izhaja le od časa do časa.

Mirko Marković objavlja pregledno razpravo *Istra i njezino upoznavanje od najstarijih vremena do pojave prvih karata* (str. 5–38). V njej pregledno opisuje geografske, geološke, klimatske in druge razmere v prazgodovini ter obilno arheološko gradivo iz železne dobe (halštata in latena). Istrska kultura se je postopoma izboljševala in se je naposled stopila z rimsko kulturo. Že Homer je vedel, čeprav bolj megleno, za reko Donavo (Histar), Jadransko in Črno morje, kjer so Argonavti opravili svoje mitično potovanje v deželo Kolhido. Tudi Strabon je že bil pravilno seznanjen o položaju Istre v sklopu Jadranskega morja. Omenil je, da se z Istro začenjajo ilirske dežele. Antični geografi so svoja dela opremljali z risanimi zemljevidi, ki pa so se večinoma izgubili in jih zdaj lahko presojamo le po srednjeveških ali novih prepisih in rekonstrukcijah. V monumentalni Ptolemejevi Geografiji v osmih knjigah je bila Istra besedilno obdelana v 3., na kartah pa v 8. knjigi s kraji Labin, Plomin, Trst in z ustjem reke Rječine. Po propadu Zahodnega rimskega imperija so začeli prodirati v Istro Slovani. Od tedaj so znani sledovi trase ceste *via Sclava* in *via Sclavonica*, kjer so potovali istrski Hrvatje iz osrednje Istre proti Poreču. V zgodnjem srednjem veku je seveda glavno besedo imela Cerkev. Tedanji kartografi so risali samostanske karte po teološki koncepciji, kjer je bil Jeruzalem središče sveta. Ker je bila Istra delno pod Beneško republiko jo je seveda zajelo več beneških kartografov. Josip Rosaccije je koncem 16. stol. objavil karte jadranske obale, bakrorezec pa je bil istrski rojak Božo Bonifačić. Pomemben prispevek h končnemu poznanju Istre je prispeval Hrvat s Krka, Ivan Klobučarić, avguštinec, ki je živel najprej v samostanu na Reki, nato pa je bil prior samostana v Fürstenfeldu. Potoval je po naših krajih in skiciral številna naselja in zlasti grajske stavbe. Po nalogu nadvojvode Ferdinanda je zbiral tudi topografsko gradivo po Istri in Kvarnerskem primorju, da bi sestavil večjo karto teh območij, kar pa mu za življenje ni uspelo. Obsežno gradivo je shranjeno v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu. Izredno izčrpnega in s podatki bogatega članka seveda ni mogoče prikazati dovolj podrobno.

Miroslav Bertoša je napisal izvorni znanstveni članek *Pabirci o povijesti Medulina (Od srednjeg vijeka do polovice XIX. stoljeća.)* (str. 39–88). Avtor je na podlagi fragmentarnih arhivskih in objavljenih virov, zbranih iz različnih fondov in zbirk ter na podlagi literature orisal zgodovino vasi Medulin v južni Istri od polovice 12. do prvih desetletij 19. stoletja. Navedeni so podatki o gospodarskem življenju in posledicah velike demografske krize in depopulacije kakor tudi o naseljevanju, posebej od 16. stoletja naprej, ko se je spremenila etnična slika Medulina. Staro srednjeveško romansko naselje z le kakšnim hrvaškim doseljencem se je začelo spreminjati v vas s prevladujočim hrvaškim prebivalstvom. Ta proces je zelo podrobno dokumentiran z antropometrijskim gradivom. Pisec je obdelal tudi obdobje uskoške vojne ter težke in negotove življenjske razmere v Medulinu in njegovi okolici. Opozoril je na postopen vznik razvojnih spodbud, ki so v 19. stoletju spremenile Medulin v močno gospodarsko in